

الجامع لاحكام القرآن

el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân

İmam Kurtubî

مَنْعَةٌ وَيَلُوفُ النَّفْسَ كُلَّهُ **لِلَّهِ** قَاتِ
تَهْوِلُ قَاتِ **لِلَّهِ** بِمَا يَحْمِلُونَ بِصِيَرِ
قَاتِ تَوَلُّوا قَاتِ عَمَلُوا أَنْ **لِلَّهِ** مَوْلِيَهُ
نَعْمَ الْمَوْلِي وَ نَعْمَ النَّصِيْبُ
لِلَّهِ أَمَّا غَنَمٌ مِنْ شَيْءٍ قَاتِ
لِلَّهِ خُمْسُهُ وَلِلرُّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى
وَالْيَتَامَى وَالْمَسْكِينِ وَلِذِي السَّبِيلِ
لَنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِ**لِلَّهِ** وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْ
عِبَادِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقِي
الْجَمْعَانِ **وَاللَّهُ** عَلَي كُلِّ شَيْءٍ
قَاتِ إِذَا كُنْتُمْ بِالْعُدُوَّةِ الدُّنْيَا وَهُمْ
بِالْعُدُوَّةِ الْقُصُوفِ وَالزُّكُوبِ اسْقَلِ
مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَلَّوْا عَدُوَّكُمْ لَا اخْتَلَفْتُمْ فِي
الْمُعَادِ وَلَكِنْ لَقَضَى **لِلَّهِ** أَمْرًا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الجامع لأحكام القرآن ، والمبين لما تضمنه من السنة وآي الفرقان

el-Câmiu Li Ahkâmi'l-Kur'ân Ve'l-Mübeyyinu

Limâ Tedammenchû Mine's-Sünneti Ve Âyi'l-Furkân Fihristi

Her hakkı mahfuzdur.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Dizgi	:	Buruc Yayınları
Tashih	:	Buruc Yayınları
Mizanpaj	:	Buruc Yayınları
Baskı	:	Enes BasınYayın
20. Cild	:	Aralık 2006
Birinci Baskı	:	Aralık 2006

İMAM KURTUBÎ

EL-CÂMIU Lİ AHKÂMİ'L-KUR'ÂN
FİHRİSTİ

Hazırlayanlar

Kâzım SAĞLAM

Ramazan TUĞ

20. CİLD

BURUC YAYINLARI

Büyükkaraman Cad. No: 21 / A Fatih - İST
Tel: (0212) 631 10 98 - Fax: (0212) 534 87 82

SUNUŞ

Allah'a hamd u senalar, Rasulüne sonsuz salât u selamlar olsun. Uzun ve yorucu bir çalışma ve gayret sonucu İmam Kurtubi'nin "el-Camiu li Ahkâmi'il- Kur'ân" Tefsirini tamamlamış olduk.

Allah'ın, biz insanlar için, nezdinden indirdiği Kitabını okumak, anlamak ve gereğince amel etmek elbette Kitabı anlamalarına bağlıdır.

Kitabın Arapça dili ile indirilmiş olması, Arapça konuşamayan kavimler için bir engel ve sıkıntı oluşturmaz.

Bu engeli aşmak için tercüme faaliyetleri başlamış ve zamanla İslam'ın ana kaynakları Türkçeye çevrilmiştir.

Meal çalışmalarına yıllarca direnilmiş olsa da bugün artık kabul görmüş bir vakiadır.

Kur'an Tefsirleri için de aynı yol izlenmiş ve hatırı sayılır Tefsirler Türkçeye kazandırılmış ve Türkçe konuşanların istifadesine sunulmuştur.

Tercüme faaliyetleriyle fikir hayatımıza büyük bir canlılık getirilmiş ve insanımız Yaraticının bize neler emir ettiğini daha iyi anlamak için gayretler göstermiştir. Böylece Kur'an'ı anlamak ve yaşamak için gereken bilgi ve şuura ulaşma daha kolay hale gelmiştir.

Her Tefsirin kendisine has özelliği vardır, bir yönüyle tebarüz eder. İmam Kurtubi'nin "el-Camiu li Ahkâmi'il- Kur'ân" Tefsiri de ayrı özellikleri olan bir Tefsirdir.

Adından da anlaşılacağı gibi genel itibarıyla "Ahkam" Tefsiridir diye biliriz. Fakat "el-Camiu li Ahkâmi'il- Kur'ân" sadece fıkıhla sınırlı kalmış bir tefsir değildir.

Kur'an'ı anlamak ve yaşamak için lazım olan tüm bilgi tefsirde mevcuttur. Kendi devrine kadar Kur'an'la alakalı ne yazılmışsa Kurtubi ondan yararlanmış ve değerlendirmiştir.

İslam ilim tarihinin bir hulasesidir.

Kıraata dair çokça malumat toplamış, değerlendirmiş ve kıraat farklılıklarından doğan mana zenginliğini bize rahat bir şekilde sunmuştur.

Dil ile alakalı geniş geniş açıklamalarda bulunmuş, âdete kelimelerle akraba olmuştur. Tefsiri okuyan, Kur'an kavramlarıyla ve Kur'an diliyle çok rahat ülfet peyda edebilir ve Kur'an'ın her bir kelimeye yüklediği manayı canlı bir varlık gibi his eder.

Ayetten hüküm çıkarırken bile dile danışır ve mümkün mertebe dil ile ahkâm arasında bir bağ kurar. Okuyucu, ahkâmı dile dayandığını görünce ferahlık duyar. Bunu incelerken Arap şiirine, örf adet ve geleneklere, eski medeniyetlere, Hadise ve diğer mezhep mensupların görüşlerine özenlice eğilir. Onları değerlendirir, belli süzgeçten geçirir, uzunca muhakemesini yapar sonunda kendi kanaatlerini beyan eder.

Ele aldığı herhangi bir konuyu, önce lehte ve aleyhte delilleri serd eder, mezheplerin görüşlerini zikreder, aralarındaki farklılıkları belirtir, daha kuvvetli gördüğü görüşü bağlı bulunduğu mezhebin hilafına da olsa tercih eder. Bazen kendi görüşlerini ifade eder ve ictihadda bulunur. Derim ki; diye başlayan paragraflarda Kurtubi mutlaka farklı bir görüş beyan eder ve o güne kadar söylenmemiş bir görüş ortaya atar. Niçin böyle bir kanaate vardığını da uzun uzun izah eder.

Böyle bir eserin Türkçeye tercüme edilmemiş olması Kur'ân'ın anlaşılmasında ve yaşanılmasında bir nakısa olurdu, bir boşluk oluşturunuydu. Biz bu boşluğu doldurmak için

Kurtubi'nin "el-Camlu il Ahkâm'il- Kur'ân" Tefsirini tercüme etmeye karar verdik. Muhterem Mütercim M. Besir ERYARSOY'la bu işin altından kal-kubilleceğimize kanaat getirdik.

M. Besir ERYARSOY'un tercümedeki deneyimi ve Kur'ân İlimlerine ve diğer İslamî ilimlere vukufiyeti de bizi cesaretlendirdi.

Birden çok mütercimle de bu işi yapabilirdik. Tecrübelerimiz bize gösterdi ki; heyet halinde yapılan tercümeler beraberinde birçok sıkıntı getirir.

Her bir mütercimin; kullandığı dili, zevki, üslubu, kelime seçimi, kavramları seçme ve kullanmaları farklı farklıdır. Böylesi ciddi bir eserde bu tür farklılıklar esere gölge düşürürdü, buna müsaade etmedik. Onun için

zaman uzasa da bu esere yakışır olanın tek elden ve yetkin bir elden çıkmasıydı. Biz de bunu yaptık.

Ayrıca M. Beşir ERYARSOY'un, 'Tefsir tercümesinden önce Müellif "İmam Kurtubi'nin Hayatı, Eserleri, Tefsiri ve Tefsiri" adlı çalışması da esere bir zenginlik katmış.

193 sahifelik bu çalışmayla beraber tercümenin teknikleri ile ilgili geniş malumat vermiştir.

Eserde geçen; şiir, yer, kitap, müellif gibi konularla ilgili Mütercim ayrı bir çalışma yapmış ve tahrirlerde bulunmuştur.

İrab, kelime tahlili, kıraat ilmiyle ilgili konuları da ehil bir şekilde izah etmiştir.

Türkçe konuşanları ilgilendirmez diye şiir tercümelerini ve Arapçaya has bazı konuları es geçmedik. Genellikle şiirlerin asıllarını da verdik. Tercümeleriyle karşılaştırmak isteyenlere böyle bir imkân da sunduk.

Eserin hazırlanmasında emeği geçen herkese ayrı ayrı teşekkür ederiz. Teknik ekibe hassetsen teşekkür ederiz, tüm isteklerimize cevap verdiler ve çokça denemelerden sonra bu şekli sunmayı uygun gördük.

Tashihinde bize katkı sağlayan arkadaşlara da teşekkürü borç biliriz.

Bilhassa tüm ciltleri titiz bir şekilde okuyup gözden kaçırdıklarımızı da tamamlayan ve kısmen düzelten Başbakanlık arşiv görevlisi Ramazan TUĞ Bey efendiye teşekkür ederiz.

Allah'a hamd olsun eser noksansız tamamlandı.

Böyle bir eseri çıkarmakla hayırlı bir amel işlediğimize inanıyoruz.

İslam'a ve Müslümanlara yönelik tüm baskı ve karalamalara rağmen esere olan ilgi bizi hem sevindirdi hem de cesaretlendirdi.

Kurtubi Tefsiri'nin Tercümesi, İslamî düşünceye ve İslamî hayata katkı sağlamasını umuyor, bize bu eseri Türkçeye kazandırmasına vesile ettiği için Allah'a sonsuz hamd u sena ediyoruz.

Editör

GİRİŞ

Kurtubi'nin "el-Camiu li Ahkâmi'il- Kur'ân" Tefsirine yazdığı "Mukaddime"sinde; nasıl bir Tefsir yazmak istediğini ve bu Tefsiri yazarken nasıl bir yol takip ettiğini, Tefsir, usul, Kıraat, Sünnet..... Benzeri konularda neler düşündüğünü ve bu konularda düşüncesinin ne olduğunu belirtmektedir. Bazı özet alıntılar yaparak okuyucuya sunuyoruz. Daha geniş bilgi

için Birinci cilt 197-325 sahifelere bakabilirler.

Kurtubinin Hayatı ve tefsiri ile alakalı malumatı da baş taraftaki Mütercimin "İmam Kurtubi'nin Hayatı, Eserleri, Tefsiri ve Tefsiri" adlı çalışmasına bakılabilir.

Kur'an Tarihi, anlaşılması ve tefsir ilgili Kurtubinin görüşlerinin özeti aşağıda verilecektir.

Allah'a hamdolsun. Şehadet ederim ki, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, birdir, tektir, ortağı yoktur. O, samed olan Rabbimizdir, eşi ve benzeri yoktur. Ölümsüz, hayy ve kayyumdur, celâl ve ikram sahibidir. Bizlere büyük ve sonsuz bağışlarda bulunmuştur. Kur'ân-ı Kerim O'nun yüce kelimidir. İnsanları yaratandır, yüce nimetini bağışlayandır. Yüce Peygamber'i Muhammed'i açık beyan ile gönderendir, bütün bunları bize ihsan eden Rabbimize gece ve gündüz aralıksız olarak hamd u sena ederiz. Yüce Peygamberi ile herşeyi açık seçik beyan eden, şüpheyi ve kesin bilgiyi birbirinden ayırdeden Kitab'ı göndermiştir. Fasih ve belîğ konuşanlar, onun gibi bir kitap getirmekten acze düşmüşler, üstün akıl sahipleri onu çürütmek imkânını bulamamışlar, üstün edipler ona benzer bir söz söylemekten acze düşmüşlerdir. Birbirlerine yardımcı olsalar dahi onun benzerini getiremezler.

Yüce Rabbimiz, Kur'ân-ı Kerim'in misallerini düşünen kimseler için ibretler, emirlerini basiretini kullanarak görenler için bir hidayet kılmıştır. Kitabında farz olan hükümleri açıklamış, helal ile haramı birbirinden ayırt et-

miş, akılların anlayıp kavrayabilmesi için öğüt ve kıssaları tekrar etmiş, misaller vermiştir. Gaybın haberlerinden kıssalar anlatmıştır. O bakımdan yüce Allah, şöyle buyurmaktadır: “*Biz Kitabda hiçbir şeyi eksik bırakmadık.*” (el-En’âm, 6/38)

Yüce Allah, Kitab-ı Kerim’iyle gerçek dostlarına hitap etmiştir. Onlar da bu hitabı anlayıp kavramışlardır. Bu kitabında kendilerine maksadını beyan etmiş, onlar da bu maksadı öğrenmişlerdir. Kur’ân’ı okuyup belleyen kimseler, Allah’ın gizli sırrını öğrenmiş, O’nun hazinelere sığmayan ilmini korumaya almış kimselerdir. Peygamberlerinin halifeleri ve onun güvendiği emin kimselerdir. Kur’ân’ı okuyup belleyenler, Allah’ın özel, hayırlı ve seçkin kullarıdır. Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah’ın bizden (insanlardan) seçkin yakınları vardır.” Ashab-ı Kiram: Ey Allah’ın Peygamberi, onlar kimlerdir? diye sorunca şu cevabı vermiştir: “Onlar Kur’ân ehlidir. İşte onlar Allah’ın yakınları ve seçkinleridir.” Bu hadisi İbn Mace *Sünen’inde*, Ebu Beki” el-Bezzar da *Müsned’inde* rivayet etmiştir. (1)

Allah’ın Kitabı’nı bilen kimseler, o kitabın nehiylerine riayet etmeye, o kitapta kendilerine yapılan açıklamalar gereğince öğüt almaya, korkarak ve onun gözetimi altında olduklarını bilerek Allah’dan gerektiği gibi haya etmeye ne kadar da layıktırlar?! Çünkü böylelerine peygamberlerin yükü verilmiş ve Kıyamet gününde İslâm’a, Kur’ân’a aykırı hareket eden diğer din ve inanç sahiplerine karşı şahadet edecek konuma yükselmişlerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık. Bütün insanlara karşı şahitler olasınız diye.*” (el-Bakara, 2/143)

Şunu bilmek gerekir ki, Kur’ân’ı öğrenip durduğu halde, Kur’ân’dan gafil olan kimsenin sorumluluğu, gereği gibi öğrenemeyen, bilemeyen kimsenin sorumluluğundan daha büyüktür. Kur’ân ilmini elde ettiği halde, Kur’ân’dan yararlanamayan, yasak kıldığı şeylerden uzak durmayıp çekinmeyen, çirkin günahları işleyen, yüzkızartıcı suçlar işleyen bir kimseye karşı Kur’ân bir delil ve onun karşısına dikilecek bir davacı olacaktır. Nitekim Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “Kur’ân, ya lehine veya aleyhine bir delildir.” Hadisi *Müslim* rivayet etmiştir.(2)

O halde yüce Allah’ın Kitabı’nı ezberleyip bellemekle, özel imtiyaz ta-

(1) *Ibn Mâce*, Mukaddime 16; hd. no: 215; *Müsned*, III, 127-128; Hâkim, *Müstedrek*, I, 556

(2) *Müslim*, Vasiyyet 14; *Müsned*, II, 372

nıdığı bir kimse, Allah'ın Kitabı'nı hakkıyla okumakla, ifadelerinin gerçek manasını dikkatle düşünmekle, akıllara durgunluk veren manalarını kavramaya çalışmakla, onun anlaşılmağa güçlük çekilen yerlerini iyice kavramakla görevlidir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: *"Âyetlerini düşünsünler, akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz çok mübarek bir Kitaptır"* (Sâd, 38/29). Yine yüce Rabbimiz, bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onlar Kur'ân'ı düşünmezler mi, yoksa kalplerinin üzerinde kilitler mi var?"* (Muhammed, 47/24).

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'in mücmel bölümlerini beyan etmeyi, müşkil olanlarını açmayı, ihtimalli olanın asıl anlamını açıklamayı yüce Rasûlu Muhammed (s.a)'e bırakmıştır. Böylelikle Peygamber (s.a), risâleti tebliğ etmek göreviyle birlikte Kur'ân'ı anlama ve Kur'ân'ın anlaşılması konusunda da başvurulacak makamda olmak üstünlüğünü haiz olmuştur. Yüce Allah, bu konuda şöyle buyurmaktadır: *"Biz, sana bu zikri (Kur'ân'ı) indirdik ki, insanlara kendilerine ne indirildiğini açıkça anlataşın"*. (en-Nahl, 16/44).

Diğer taraftan Rasûlullah (s.a)'dan sonra Kur'ân'ın dikkat çektiği anlamları çıkartmak, işaret ettiği esasları tesbit etmek yetkisi mütehasıs ilim adamlarına verilmiştir. Onlar, Kur'ân üzerinde ictihad ederek neyin anlatılmak istendiği ilmine ulaşırlar. Bununla da başkalarından ayrı ve farklı bir konuma yükselirler ve ictihad etmeleri sebebiyle özel bir ecir alırlar. Bu konuda da yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah, sizden iman edenleri ve (özellikle de) kendilerine ilim verilenleri dereceler ile yükseltsin"*. (el-Mücadele, 58/11).

Buna göre Kitap, asıldır. Sünnet-i seniyye onun bir açıklaması (beyanı)dır. İlim adamlarının Kur'ân'dan çıkardıkları hükümler (istinbatlar) Kur'ân için bir açıklama, bir beyandır.

Allah'ın Kitabı, şeriatın bütün ilimlerini ihtiva eden, farzı ve sünneti, bağımsız olarak beyan eden, semanın güvenilir şahsiyeti aracılığıyla yeryüzünün güvenilir şahsiyetine indirilen Kitap olduğundan dolayı, hayatta kaldığım sürece onunla uğraşmayı, bütün gücümü bu yolda harcamayı uygun gördüm. Bunun için Kur'ân'a dair özlü bir açıklama yazmak istedim. Bu açıklamada tefsire, dile, i'rab ve kıraatlere dair nükteler yer alsın, istedim. Sapık ve dalalet içerisinde olanların kanaatlerini red edeyim dedim. Bu kısaca ve özlü açıklamamda zikredeceğimiz hükümlere âyetlerin nüzulüne da-

ir pek çok hadisi belge olarak ortaya koymak; böylelikle hükümlerin ve âyetlerin anlamlarını bir arada ifade edip bunların anlaşılmasında zorluk çekilen yerlerini beyan etmek istedim. Bu açıklamalarımı da selevin ve sonradan gelip onlara uyan haleflerinin de sözleriyle desteklemeye çalıştım. Ben, bu kitabı kendime bir öğüt, ölüm günüm için bir azık, ölümümünden sonrası için salih bir amel olsun diye yazdım. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “O günde insana önden yolladığı şeyler de, geriye bıraktığı şeyler de haber verilir” (el-Kıyame, 75/13); “Her bir nefis, önden neyi yollamış, geriye neyi bıraktıysa, hepsini bilmiş olacaktır” (el-İnfitâr, 82/5). Rasûlullah (s.a) da şöyle buyurmuştur: “İnsanoğlu öldü mü şu üç şey dışında ameli kesilir: Kalıcı ve faydalı bir sadaka (sadaka-i cariyeye) yahut kendisi ile yararlanan bir ilim veya kendisine dua edecek salih bir evlat (bırakmış ise amel defteri kapanmaz, sevap yazılmasına devam edilir.)” (1)

Bu kitabı yazarken uymayı taahhüt ettiğim bazı şartlar var: Görüşlerin sahiplerini belirtmek, hadislerin yer aldıkları kaynakları zikretmek. Denildiğine göre bir sözün sahibine izafe edilmesi ilmin bereketindendir. Çoğu zaman fıkıh kitaplarında ve tefsirlerde hadisler müphem bir şekilde bırakılmaktadır. Bu hadisin, hadis kitaplarını yakından tanıyan kimseler dışında kimin tarafından rivayet edildiğini bilen olmaz. Bunun sonucunda konu ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmayan kişi şaşırır kalır. Sahih olanı olmayanından ayırd edemez. Bunu bilmek ise büyük bir ilmi gerektirir. O bakımdan bir hadisin ileri gelen hadis imamlarından ve İslâm dininin güvenilir ve ünlü önderlerinden kimin tarafından rivayet edildiği açıklanmadıkça delil diye gösterilmesi ve ondan hüküm çıkarılması kabul edilemez. Bizler bu kitabımızda buna da birtakım açıklamalarda, işaretlerde bulunacağız.

Diğer taraftan müfessirlerin zikrettikleri pek çok kıssayı, tarihçilerin verdikleri pek çok haberi zikretmeden geçeceğim. Gerekli açıklamalar için, mutlaka ihtiyaç duyulacak olanları ise, bundan müstesna olacaktır. Bu konuda ahkâm âyetlerinin gereken şekilde açıklanmaları için anlamlarına açıklık getirecek ve hükümlerini öğrenmek isteyen kimseyi âyetlerin muktezâsına iletecek kadar açıklamalarda bulunacağım. O bakımdan bir iki veya daha fazla hüküm ihtiva eden her bir âyet-i kerimeyle ilgili birtakım mes'eleler (biz tercümede birinci ikinci., mesele diye müellif tarafından

(1) Müslim, Vasiyyet 14; Müsned, II, 372

belirtilen konulara uygun başlıklar koyduk) ele aldım. Bu meselelerde nüzul sebepleri, garip (anlaşılmasında güçlük çekilen) kelimelerin ve hükümlerin tefsiri yer alacaktır. Eğer âyet-i kerime herhangi bir hüküm ihtiva etmiyor ise, bunun ile ilgili tefsir ve te'vile dair açıklamaları zikretmekle yetindim. Bu, kitabın sonuna kadar böylece sürüp gitti.

Ben bu kitabıma:

“el-Câmi’u li Ahkâmî'l-Kur’ân ve’I-Mubeyyinü limâ tedammene-hû mine’s-Sünneti ve Âyi’l-Furkân” *“Kur’ân’ın Ahkâmı ve İhtiva ettiği Sünnet ve Furkân âyetlerini beyan edip açıklayan”* ‘ adını verdim. Allah bunu kendisi için hâlis kılsın. Onunla beni, anne ve babamı ve onun dileyeceği kimseleri lütfü ile faydalandırsın. Şüphesiz ki O, duaları işitendir, yakındır, duaları kabul edendir.

Kur’ân’ın faziletine dair geniş açıklamalarda bulunan müfessirimiz şunları zikreder;

Şunu bil ki bu, oldukça geniş ve kapsamlı bir konudur. İlim adamları, bu konuda birçok eser yazmışlardır. Biz bunlardan Kur’ân’ın faziletini, Kur’ân’ı Allah rızası için öğrenmeye talip oldukları ve gereğince amel ettikleri takdirde Allah’ın, Kur’ân ehli için neler hazırlamış olduğunu gösterecek bazı hususları zikredeceğiz.

Kur’ân-ı Kerim’in faziletine dair mü’minin ilk bilmesi gereken husus, bunun alemlerin Rabbi olan Allah’ın halkedilmemiş sözü, eşi ve benzeri bulunmayan kelamı, dengi ve benzeri olmayanın sıfatı olduğunu bilmesidir.

Kur’ân, aziz ve celil olan Allah’ın zatının nurundandır. Kıraati (Kur’ân’ın okunması) ise, Kur’ân okuyanların sesleri ve nağmeleridir. Bu ise, onların bazı ibadetlerde farz olarak ve çoğu vakitlerde de mendûb olarak yerine getirmekle emr olundukları kendi kesbleri (kazançları) olan bir iştir. Cünub olma hallerinde ise, Kur’ân okumaları yasaklanır. Kıraatleri sebebiyle ecir alırlar, onu terkettikleri için de cezalandırılırlar.

Bu konuda varid olmuş pek çok haber bunu göstermektedir. Sevap ve ikap (ecir ve mükafat) ancak kulların kesbi olan fiiller hakkında söz konusu olur. Şayet yüce Allah, bu Kur’ân-ı Kerim’i gereği gibi düşünmek, ondan ibret almak, Kur’ân-ı Kerim’de yer alan ve O’na itaat ve ibadet ile ilgili buyrukları ibretle düşünmek, haklarını ve farzlarını gereği gibi yerine getirmek için kullarının kalplerine bütün bunları taşıyacak kuvveti verme-

miş olsaydı, kalpler buna katlanamaz, onun ağırlığı altında ezilir giderdi. Yahut alabildiğine bir sarsıntı geçirir ve buna hiçbir şekilde tahammül edemezdi. Nitekim sözü hakkın ta kendisi olan şanı yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *“Eğer Biz, bu Kur’ân’ı bir dağın üzerine indirseydik, muhakkak ki o dağı Allah korkusundan başını eğmiş, dağılıp parça parça olmuş görürdün”* (el-Haşr, 59/21) Şimdi sorarım: Dağların gücü karşısında kalplerin gücü nedir ki? Fakat yüce Allah kullarına kendi katından bir lütuf ve bir merhamet olmak üzere bu Kur’ân’ı yüklenebilmeleri için dilediği kadar güç ihsan etmiştir.

Bu Konuda Varid Olmuş Rivayetler:

Bunların başında *Tirmizi* tarafından Ebu Said el-Hudri (r.a)’den gelen rivayet yer almaktadır. Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: “Şanı yüce ve mübarek olan Rabbimiz buyuruyor ki: ... Allah’ın kelamının diğer sözlere olan üstünlüğü Allah’ın yaratıklarına olan üstünlüğü gibidir.” *Tirmizi* der ki: Bu, hasen, garib bir hadistir. ⁽¹⁾

Darımı ayrıca senedini kaydederek, el-Hâris’ten, o da Ali (r.a)’dan -*Tirmizi* tarafından da rivayet edilen- şu hadis-i şerifi kaydetmektedir: Hz. Ali dedi ki: Rasûlullah (s.a)’ı şöyle buyururken dinledim:

- Karanlık geceden parçalar gibi fitneler olacaktır. Ben:
- Ey Allah’ın Rasûlü, bundan kurtuluş nasıl olur? diye sordum. Şöyle buyurdu:
- (Kurtuluş) şanı yüce ve mübarek olan Allah’ın Kitabı’ndadır. Orada sizden öncekilere dair bilgiler, sonrakilere dair haberler vardır. Aranızdaki anlaşmazlıkların hükmü ordadır. O (hakkı batıldan, haklıyı haksızdan) ayırt eden fasıldır. Oyun ve eğlence değildir. Onu zorbalık dolayısıyla terk eden Allah belini kırar. Her kim ondan başka bir kaynakta hidayeti ararsa Allah, onu saptırır, o Allah’ın sapasağlam ipidir, apaçık nurudur, hikmeti sonsuz öğüdüdür. O, dosdoğru yoldur. O, hevaların sağa sola saptıramadığı buyruklardır. Diller onun ile karışmaz, onunla birlikte farklı farklı görüşler ortaya çıkmaz. İlim adamları ondan doymaz, takva sahipleri ondan usanmaz. Çokça müracaat edildiği için eskimez, yıpranmaz. Akıllara dur-

(1) *Tirmizi*, Fedâilu’l-Kur’ân, 25

gunluk veren özellikleri bitip tükenmez. O, işittikleri zaman cinlerin: Biz gerçekten şaşırtıcı, hayret verici bir Kur'ân işittik, demekten kendilerini alı-koyamadıkları sözdür. Onun ilmini öğrenen ileri gider. Ona dayanarak söz söyleyen doğru söyler. Onun gereğince hükmeden adalet yapar. Gereğince amel eden ecir kazanır. Ona çağıran dosdoğru yola iletilerek hidayet bulur. İşte sen bunu benden öğreniver ey A'ver!" (1)

Nahiv ve lügat bilgini Ebu Bekr Muhammed b. el-Kasım b. Beşşâr b. Muhammed el-Enbârî "*er-Reddu âlâ men halefe Mushafe Usmâne*" (Hz. Osman'ın Mushafına Muhalefet Edenlere Reddiye) adlı eserinde Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Şüphesiz bu Kur'ân-ı Kerim, Allah Teala'nın bir ziyafetidir. O'nun bu ziyafetinden gücünüz yettiği kadarını öğrenin. Muhakkak bu Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın ipidir. Apaçık nur odur, faydalı şifa kaynağıdır, ona sınıksız sarılanın koruyucu sığınağıdır. Ona uyanların kurtuluşudur. O, eğilip bükülmez ki doğrultulsun. Sapıp eğrilmez ki hoşlanılacak hale getirilsin. Onun hayret verici özellikleri bitip tükenmez. Çokça müracaattan dolayı eskiyip yıpranmaz. Onu okuyunuz. Çünkü Allah, onu okumanız sebebiyle her bir harf karşılığında size on hasene verir. Ben sizlere elif, lam, mim tek harftir demiyorum. [Fakat elif bir harf, lam bir harf mim bir harftir].(2) Sakın ha, sizden herhangi bir kimsenin bacak bacak üstüne koyarak Bakara Sûresini okumayı terkettiğini görmeyeyim. Çünkü şeytan Bakara Sûresinin okunduğu evden kaçır. Hayırdan eser bulunmayan ev Allah'ın Kitabı'ndan eser bulunmayan evdir." (3)

Buhari, Osman b. Affan (r.a)'dan rivayet ediyor: Peygamber (s.a) buyurdu ki: "Sizin en hayırlı olanınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir."(4)

Müslim, Ebu Musa (ra)'dan rivayet ediyor: Rasulullah (s.a) buyurdu ki: "Kur'ân okuyan mü'minin misali, utrucc (ağaç kavunu) gibidir. Kokusu da hoştur, tadı da hoştur. Kur'ân okumayan mü'minin misali ise hurmaya benzer. Tatlı olmakla birlikte kokusu yoktur. Kur'ân okuyan münafığın misali ise kokusu hoş, tadı acı olan reyhana benzer. Kur'ân'ı okumayan münafı-

(1) A'ver, Hadisi Hz. Ali'den rivayet eden el-Hâris'in lakabıdır. Hadisi, *Tirmizî*, Fedâilu'l-Kur'ân, 14; *Dârimî*, Fedâilu'l-Kur'ân 1; hd. no: 3335'de rivayet etmişlerdir.

(2) *Tirmizî'nin* rivayetinde bu fazlalık vardır.

(3) Hâkim, *Müstedrek*, I, 555; *Darimî*, Fedâilu'l-Kur'ân I, hd. no: 3318 - kısmen -.

(4) *Buharî*, Fedâilu'l-Kur'ân 21; *Ebü Dâvûd*, Vitr 14; *Tirmizî*, Fedâilu'l-Kur'ân 15

ğın misali ise, Ebu cehil karpuzuna benzer. Kokusu yoktur, tadı acıdır.” Bir diğer rivayette “münafığın misali” yerine “facirin misali” denilmiştir.⁽¹⁾

Kur’ân’ı ezberleyip öğrenmek.

Müslim’in İbn Ömer’den rivayetine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “Kur’ân’ı ezberlemiş olan kimsenin durumu, bağlı deve sahibinin durumuna benzer. Eğer onu gözünden uzak tutmaz ve kontrol ederse elinde tutar. Eğer bağınyı çözerse çeker gider. Kur’ân hıfzetmiş kimse de geceleyin ve gündüzün namaz kılıp Kur’ân okur ise Kur’ân’ı hatırlar, unutmaz. Eğer (çokça) namaz kılıp okumazsa onu unuttur.” (2)

Kur’ân’ı hıfzetmiş olan bir kimsenin Allah’a hamdeden bir kul olması gerekir. O’nun nimetlerine şükreden, Allah’ı zikreden, Allah’a tevekkül eden, Allah’tan yardım isteyen, O’na yönelme arzusunu taşıyan, O’na sıkı sıkı bağlanan, ölümü hatırlından çıkarmayan ve ölüme hazır bir kimse olmalıdır.

Yine Kur’ân hafızının günahlarından korkması, Rabbinin affını uman bir kimse olması gerekir.

Kur’ân hafızının, çağının insanlarını iyi bilen birisi olması gerekir. Yönetim ve yöneticilerin zararlarına karşı kendisini korumaya çalışmalıdır. Nefsini kurtarmaya, canını tehlikelerden uzak tutmaya gayret etmelidir. Dünya-lığından gücü yettiği kadarını önünden göndermeli (tasadduk etmeli) ve bütün bu hususlarda nefsine karşı gücü yettiği kadar mücadele etmelidir.

Kur’ân’ı hıfzedenden bir kimsenin en çok önem verdiği şey, dininde vera’ sahibi olmak, Allah’ın kendisine emrettiği ve nehyettiği bütün hususlarda Allah’a karşı takvalı olmak, O’nun gözetiminde olduğunu unutmamak olmalıdır.

Abdullah b. Amr der ki: Kur’ân’ı hıfzetmiş bir kimsenin, lafa dalanlarla birlikte dalmaması, cahillik edenlere karşı cahillik etmemesi gerekir. Aksi-ne o, Kur’ân hatırı için affedip bağışlayabilmelidir. Çünkü onun göğsünde yüce Allah’ın kelamı vardır.

(1) Müslim, Salâtu’l-Müsafirîn 243

(2) Buharî, Fedâilu’l-Kur’ân 23 (“Kur’ân hıfzetmiş kimse de...” bölümünden sonrası yok); Müslim, Salâtu’l-Müsafirîn, 226, 227

Yine Kur'ân hafızının şüpheli yollardan kendisini koruması gerekir. Kur'ân meclislerinde ve başka meclislerde, gülmesini ve faydasız konuşmasını azaltmalıdır. Başkasının kötülüklerine karşı tahammül etmeye ve vakar sahibi olmaya kendisini zorlamalıdır.

Kur'ân hafızı, fakirlere karşı alçakgönüllü olmalı. Büyüklenmekten, kendisini beğenmişlikten uzak durmalıdır. Eğer fitneye düşmekten korkarsa, dünyadan ve dünyalık peşinde koşanlardan uzak durmalı, gereksiz tartışma ve iddialaşmaları terk etmelidir. Kendisini yumuşak davranmaya ve edeb sınırları içinde kalmaya zorlamalıdır.

Kötülük etmeyeceğinden emin olunan, hayrı umulan, zararından uzak kalınan, laf götürüp getiren dedikoduculara kulak asmayan, onları dinlemeyen, hayırda kendisine yardımcı olacak, kendisine doğruyu, güzel ahlakı gösterecek olanlarla ve hayrı kendisine güzel gösterecek, çirkin göstermeyecek kimselerle arkadaşlık yapmalıdır.

Kur'ân'ın hükümlerini öğrenmelidir. Allah'ın emrinden neyi murat ettiğini, kendisine neyi farz kıldığını anlamalıdır. Böylelikle okuduğundan faydalansın ve okuduğu hükümlerin gereğince amel etsin. Kur'ân-ı Kerim'in farz ve hükümlerini ezbere okuduğu halde, okuduğunun ne anlama geldiğini bilmeyen kimsenin bu durumundan daha çirkin ne olabilir!? Böyle bir kimse, anlamını bilmediği şey ile nasıl amel edebilecektir? Okuduğu Kur'ân'ın incelikleri hakkında kendisine soru sorulduğu halde bunları bilmemesi ne kadar çirkindir? Bu durumda olan kimse, olsa olsa koca koca kitaplar yüklenmiş merkebe benzer.

Kur'ân hafızının Allah'ın, İslâm'ın ilk dönemlerinde kullarına ne şekilde hitap ettiğini, Kur'ân'ın sonraki nüzul dönemlerinde de onları neye teşvik ettiğini, İslâm'ın ilk dönemlerinde Allah'ın neleri farz kıldığını, daha sonraki dönemlerde ise bu farzlara neleri eklediğini bilip birbirinden ayırt edebilmesi için Kur'ân'ın Mekkî olanını Medenî olanından ayırt etmesi gerekir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in çoğu yerinde, Medenî olan buyruklar Mekkî olanları nesheder. Mekkînin Medenî âyetleri neshetmesine ise imkan yoktur.

Hafızın, i'rabı ve Kur'ân-ı Kerim'deki garib lafızları bilmesi de onun için bir kemal sebebidir. Çünkü bunları bilmesi, okuduğunu iyice anlamasına, öğrenmesine kolaylık sağlar, okuduğu buyruklar ile ilgili şüphelerini ortadan kaldırır.

İbn Atiyye der ki: Kur'ân-ı Kerim'in İrâbı şeriatıta asıldır. Çünkü ancak bununla şeriatin kendisi olan Kur'ân'ın anlamları doğru düstürüst öğrenilebilir.

İbnü'l-Enbârî dedi ki: Peygamber (s.a)'ın ashabından ve onlara tabi olanlardan (Allah onlardan razı olsun) Kur'ân'ın garip ve müşkül lafızlarına dair dil bilgisi kaideleri ve şiir ile delil gösterdiklerine dair o kadar çok rivayetler gelmiş bulunuyor ki, bunlar bu konuda nahiv bilginlerinin izlediği yolun doğruluğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu yolu izleyenlere tepki gösterenlerin tutumlarının yanlış olduğunu açıklamaktadır.

el-Hasen der ki: Allah'a yemin ederim, Allah, indirdiği her bir âyetin ne hakkında indirilmiş olduğunu ve onunla neyi kastettiğinin bilinmesini ister.

Kur'ân Okuyanın ve Kur'ân Hamilinin Kur'ân a Karşı Göstermesi Gereken Tazim ve Saygı

et-Tirmizî el-Hakim Ebu Abdullah, *Nevâdiru'l-Usûl* adlı eserinde şunları söylemektedir: (1)

Aşağıdaki hususlara riâyet etmek Kur'ân-ı Kerim'e saygı göstermenin ifadesidir.

1- Kur'ân-ı Kerim'e abdestsiz dokunmamak ve ancak abdestli olarak Kur'ân'ı okumak.

2- Misvak kullanmak, dişlerinin arasındaki kırıntıları ayıklayıp ağzının hoş olmayan kokusunu gidermek. Çünkü ağız Kur'ân'ın geçtiği yoldur.

3- Bir hükümdarın huzuruna girmek için elbise giyildiği gibi elbise giyilsin. Çünkü o kendisi ile Rabbi arasında özel bir şekilde konuşacaktır.

4- Kur'ân okumak için kibleye yönelmek. Ebu'l-Âliye Kur'ân okuyacağı vakit sarık sarar, elbiselerini giyinir ve kibleye yönelirdi.

5- Balgam çıkardığı her seferinde ağzını çalkalamak. Şu'be, Ebu Hamza'dan onun da İbn Abbas'tan rivayetine göre, İbn Abbas'ın önünde bir bardak bulunurdu. Balgam çıkardı mı ağzını çalkalardı. Sonra da zikre (Kur'ân okumaya) devam ederdi. Balgam çıkardığı her seferinde ağzını çalkalardı.

(1) et-Tirmizî el-Hakîm, *Nevâdirul-Usûl*, Kahire, 1408/1988, II, 391-397

6- Esnemesi geldiği zaman Kur'ân okumayı kesmek. Çünkü Kur'ân okuduğu vakit, o Rabbine hitap etmekte ona seslenmektedir. Esnemek ise şeytandan gelir. Mücâhid der ki: Kur'ân okurken esneyecek olursan, esnemen geçinceye kadar Kur'ân'ı ta'zim etmek üzere, Kur'ân okumayı kes.

7- Kur'ân okumaya başladığı sırada şeytan-ı racim'den (kovulmuş şeytandan) Allah'a sığınmak ve eğer sûrenin başından yahut daha önce okuyup da durduğu yerden okumaya başlayacak olursa "bismillahirrahmanirrahim" demek.

8- Kur'ân okumaya başladığı takdirde, zorunlu olmaksızın arada bir insan kelamı ile okuyuşunu kesmemek.

9- Kur'ân okurken yalnız başına bir yere çekilmek. Böylelikle birisi gelip onunla konuşarak okumasını kesmez ve okuması ile cevabını birbirine karıştırmaz. Çünkü böyle yapacak olur ise, başlangıçta çektiği istiazenin himayesi son bulur.

10- Kur'ân-ı Kerim'i sükûnetle, ağır ağır ve tertil ile okumak.

11- Kendisine yapılan hitabı iyice kavramak üzere zihnini ve bütün kavrayış gücünü toplamak.

12- Allah'ın va'dinin dile getirildiği âyette durmak ve yüce Allah'tan bunu arzulayıp lütfundan bu va'de nail olmasını dilemek. Tehdidin sözkonusu edildiği âyet üzerinde durup o tehditten Allah'a sığınmak.

13- Kur'ân'ın verdiği misaller üzerinde durmak ve bu misalleri gereği gibi anlamak.

14- Kur'ân'ın garip lafızlarını (anlamını bilmediği kelimelerini) araştırmak.

15- Sözler tamamıyla açık ve seçik bir şekilde ortaya çıkıncaya kadar her bir harfin hakkını eksiksiz olarak vermek. Çünkü her bir harf karşılığında onun için on hasene vardır.

16- Okumasını bitirdiğinde Rabbini tasdik etmek, Rasûlünün tebliğ ettiğine dair şahitlik etmek, bunun hak olduğuna dair tanıklık yapmak. Bunun için şöyle der:

"(Sadakallahulazim) Doğru söyledin Rabbimiz. Peygamberlerin tebliğ etmiştir. Biz buna tanıklık edenlerdeniz. Allah'ım, bizi hakka tanıklık eden şahitlerden ve adaleti uygulayan kimselerden kıl." Sonra da bazı dualar yapar.

17- Kur'ân okuduğu vakit, her bir sûreden birkaç âyet seçip okumamak. Çünkü Rasûlullah (s.a)'dan bize kadar ulaşan rivayete göre o, birgün her bir sûreden az bir miktar okuyan Hz. Bilal'in yanından geçer. Ona bir sûreyi tamamıyla okumasını emreder. Rivayet böyledir ya da buna benzer bir şekildedir.

18- Mushafı koyduğu zaman açık bırakmamak, onun üstüne herhangi bir kitabı koymamak

19- Kur'ân'ı okuduğu vakit onu göğsüne yakın tutmak veya önündeki herhangi bir şeyin üstüne koymak, yere koymamak.

20- Tahtaya yazdığı vakit, tükürükle silmemek, su ile yıkamak.

21- Su ile yıkadığı vakit, necasetin bulunduğu yerlerde ve çiğnenip geçilen yerlerde yıkamaktan korunmak. Çünkü Kur'ân'ın yazısının yıkandığı bir suyun da kendine göre bir hürmeti vardır.

22- Bir sahife yıprandığı veya okunmaz hale geldiği vakit, başka kitapları korumak için kullanmamak. Çünkü böylesi Kur'ân'a büyük bir saygısızlıktır

23- Mushaf'a bir defa olsun bakmaksızın hiçbir gün geçirmemek. Ebu Musa şöyle derdi: Her gün Rabbimin fermanına bir defa olsun bakmamaktan hayâ ederim.

24- Gözlerinin de ondan pay almasını sağlamak. Çünkü gözler ruha götürür. Ruh ile göğüs arasında bir perde vardır. Kur'ân ise göğüstedir. Kişi ezberden okuduğu vakit, kulağına işittirir ve bu ruhuna ulaştırır. Hattına da baktığı takdirde bu sefer bu işin gerçekleşmesinde göz ve kulak ortaklaşa hareket ederler.

Zeyd b. Eslem'in Ata b. Yesar'dan rivayetine göre, Ebu Said el-Hudrî şöyle demiş: Rasûlullah (s.a) buyurdu ki: "Gözlerinize de ibadetteki paylarını veriniz." Ashab: Ey Allah'ın Rasûlu, gözlerin ibadetteki payı nedir, diye sorunca, şöyle buyurdu: "Mushafa bakmaları, Kur'ân üzerinde tefekkür ve hayret verici gerçeklerden söz ettiği vakit de gereken ibreti almak."

25- Dünya işlerinde herhangi bir durum ile karşı karşıya kaldığında onu te'vil etmemek. Burada te'vilin ne anlama geldiği biraz sonra açıklanacaktır..

Bize Amr b. Ziyad el-Hanzalî anlattı: Bize Huşeym b. Beşir Muğire'den, o İbrahim'den rivayetle dedi ki: Dünya işlerinden herhangi bir husus arız olduğunda Kur'ân-ı Kerim'den herhangi bir buyruğun (ona dair) te'vil edil-

mesi kerih görülüyor idi. Te'vil ise, mesela yanına gelen bir kişiye: *"Bir takdir üzere geldin ey Musa"* (Taha, 20/40) demek.

Yemek ve benzerlerinin hazır olduğu bir sırada: *"Geçmiş günlerde işledikleriniz sebebiyle afiyetle yiysin için."* (el-Hakka, 69/24) demek gibi.

26- Ne kadar becerikli ve maharetli olduğunu göstermek gayesiyle çocuk öğreticilerinin yaptığı gibi kafasını eğerek Kur'ân okumamak. Çünkü bu şekilde hareket etmek, aykırı bir harekettir.

27- Şu bid'atçı, olmadık hemzeleri kıraate ilave eden, kelimeleri çıkartmakta aşırılığa giden, kendilerini zorlaya zorlaya okuyan, kokmuş, pis ağızlı kimselerin yaptığı gibi kıraatinde aşırıya kaçmamak. Çünkü böyle bir okuyuş sonradan bid'at olarak ortaya çıkmıştır.

28- Kur'ân-ı Kerim'i fasıkların nağmeleri gibi şarkı nağmeleriyle, Hristiyanların nağmeleriyle veya rahiplerin figan ve inilti nağmeleriyle okumamak. Çünkü bütün bunlar bir sapıklıktır.

29- Kur'ân'ı yazdığı takdirde, açık ve seçik yazmak. Ebu Hukeyme'den rivayete göre Kûfe'de mushaf yazarmış. Ali (r.a) yanından geçerken, onun yazdığına bakmış ve: Kalemimi incelt, demiş. Bunun üzerine kalemimi alıp yanında güzelce yonttum. Sonra ayakta durmuş yazıma bakan Hz. Ali'nin önünde yazdım. Bu sefer şöyle dedi: İşte böyle, onu nurlandır. Aziz ve celil olan Allah'ın onu nurlandırdığı gibi.

30- Kur'ân okuma esnasında bir kimsenin sesini ötekinden yükseltmesi. Çünkü böyle yaparsa okuduğu anlaşılmaz olur, sonunda işittiğinden hoşlanmaz hale gelir. Ve bu bir çeşit anlamsız bir yarış şeklini alır.

31- Pazarlarda, gürültü olan yerlerde, boş işlerle uğraşılacak yerlerle ayak takımı kimselerin toplantı yerlerinde Kur'ân okumamak.

32- Mushafa yaslanmamak, dayanmamak. Arkadaşına vermek istediği takdirde onu uzaktan atmamak.

33- Mushafı oldukça küçük yazmamak. el-A'meş'in İbrahim'den, onun Ali (r.a)'dan rivayetine göre Hz. Ali: "Mushaf küçültülmesin" demiştir.

Ben (Kurtubi) derim ki: Rivayete göre Ömer b. el-Hattab (r.a), birisinin elinde küçük bir mushaf görür. Bunu kim yazdı? diye sorar. Adam: Ben, deyince elindeki sopa ile ona vurur ve: "Kur'ân'ı ta'zim edin" der. Rasûlullah (s.a)'dan rivayet edildiğine göre o, "mescidcik veya mushafcik" denilmesini nehy etmiş.

34- Kur'ân'dan olmayan birşeyi mushaf içinde yazmamak.

35- Altın ile mushaftı süslememek ve altın ile yazısını yazmamak. Çünkü o takdirde dünya süsü ona karışmış olur.

Ebu'd-Derda'dan rivayete göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurur: "Mescidlerinizi süslemeye başladığınız, mushaflarmızı tezyin ettiğiniz zaman, helak yakanıza yapıştı demektir." (1)

İbn Abbas da gümüş ile süslenmiş bir mushaf görünce şunları söyler: Siz bunu çalsın diye hırsız teşvik ediyorsunuz. Halbuki bu Kur'ân'ın zineti kendi içindedir.

36- Yere ve sonradan yapılmış mescidlerde olduğu gibi duvara yazmamak. Bize Muhammed b. Ali eş-Şakikî, babasından rivayetle anlattı. Abdullah b. el-Mubârek, Süfyan'dan, o Muhammed b. ez-Zübeyr'den dedi ki: Ben Ömer b. Abdülaziz'i şöyle derken dinledim: Rasûlullah (s.a) yolda geçerken yerde bir yazı görür. Huzeyllilerden bir gence: "Bu ne?" diye sorar. Allah'ın Kitabı'ndan bir bölüm. Onu bir yahudi yazdı, der. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Bunu yapana Allah lanet eylesin. Allah'ın Kitabı'nı korunması gereken yerden başka yere koymayın."

Muhammed b. ez-Zübeyr der ki: Ömer b. Abdülaziz, oğullarından birisinin duvar üzerine Kur'ân-ı Kerim'i yazdığını gördü ve bu sebepten dolayı onu dövdü.

37- Kur'ân'ı hatmettiği her seferinde tekrar Fatiha'dan başlamak.

İbn Abbas'ın rivayetine göre, bir adam gelip: Ey Allah'ın peygamberi, hangi amel daha faziletlidir? diye sormuş. Hz. Peygamber ona şu cevabı vermiş: "Sana konup göçen gibi olmanı tavsiye ederim." Adam: Konup göçen ne demektir, diye sorunca Hz. Peygamber şu cevabı verir: "Kur'ân okuyan kişi, başından başlar, sonuna gelince tekrar başına geçer. Her konduğunda hemen göçer." (2)

Ben derim ki: Kur'ân'ı hatmettiği vakit, ailesini bir arada toplaması müstehaptır. Ebu Bekr el-Enbârî anlatıyor: Bize İdris haber verdi: Bize Halef anlattı: Bize Veki' Mis'ar'dan, o Katâde'den naklederek dedi ki: Enes b. Malik Kur'ân'ı hatmettiğinde aile halkını toplar ve dua ederdi.

(1) el-Azîzî, *es-Sirâcu'l-Munîr*, I, 127'de: Hadis zayıftır, denilmektedir.

(2) *Tirmizî*, Kıraat 11. hadisin akabinde Tirmizî der ki: Bu, hasen-garib bir hadistir. Senedi pek kuvvetli değildir. İbnu'l-Esîr, *Garîbu'l-Hadis't* (I, 430) bu hadisi zikrettikten sonra, *Mekke*'lilerin de bu uygulamayı sürdürdüklerini kaydetmektedir.

38- Teaviz⁽¹⁾ yazarak bunlarla birlikte tuvalete girmemek. Ancak bir deri, yahut gümüş veya buna benzer bir kap içerisinde olması hali müstesna.

39- Ben derim ki: Küçük sûre denmemesi de Kur'ân'a hürmetin gereğidir. Ebu'l-Âliye küçük veya büyük sûre denilmesinden hoşlanmazdı. Böyle bir söz söylediğini duyduğu kimseye: Sen ondan da küçüksün. Kur'ân ise hepsi büyüktür, diye çıkmıştır. Bunu Mekkî (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) te-yid etmiştir.

Re'ye Dayanarak Kur'ân'ı TefsirEtmek.

Tirmizî'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: "Bildikleriniz dışında bana bir söz isnad etmekten sakınınız. Çünkü kasdi olarak bana yalan isnad eden kişi cehennemdeki yerine hazırlansın." (2)

Derim ki: ... İlim adamlarından birçok kişinin tercih ettiği görüş de budur. Kur'ân-ı Kerim'e dair kendi vehmine ve hatırına geldiği şekilde, ilgili esaslara uygun istidlalde bulunmaksızın görüş belirten bir kimse hata eder. Anlamı üzerinde ittifak edilen muhkem esaslara göre açıklamalarda bulunarak onun anlamını çıkartmaya çalışan kimse ise övülmüştür.

Görüşe dayanarak Kur'ân-ı Kerim'i açıklamanın yasaklanması şu iki anlamdan birisi hakkında kabul edilir:

1- Herhangi bir şeye dair bir görüşü olur, tabiatı ve hevâsı da ona meyletmekte olduğu için kalkar, Kur'ân-ı Kerim'i görüş ve hevasına uygun bir şekilde te'vil eder ve maksadının doğruluğuna delil göstermeye çalışır. Şayet böyle bir görüş ya da hevâsı olmamış olsaydı, Kur'ân-ı Kerim'den böyle bir anlamı çıkartması sözkonusu olmazdı. Bu şekilde bir açıklama, kimi zaman bilerek yapılır. Kur'ân-ı Kerim'in birtakım âyetlerini bid'at görüş ve kanaatlerinin doğruluğuna delil gösteren kimsenin yaptığı gibi.

Kimi zaman da sağlıklı ve doğru bir maksada sahip olur. O bakımdan Kur'ân-ı Kerim'den ona uygun bir delil araştırır. O âyet ile kendisinin kas-

(1) Birtakım kötülüklerden korunmak maksadıyla Allah'a sığınmayı ifade eden âyetler ve meşru dualar.

(2) Tirmizî, Tefsir, 2951. hadis

tetmek istediğinin anlatılmadığını bile bile delil gösterir. Mesela, katılaşı-
mış kalbe karşı bir mücahede vermeye davet eden bir kimsenin kalkıp:
Yüce Allah:

“*Fir’avn’a git, çünkü o azmıştır*” (Taha, 20/24) deyip bu esnada kal-
bine işaret etmesi ve burada geçen “Fir’avn” lafzı ile böyle bir kalbin kas-
tedildiğini hissettirmeye çalışması gibi. Bu tür bir açıklama şekli sözleri-
ne güzellik katmak, dinleyenleri teşvik etmek üzere doğru maksatlar için
birtakım vaizler tarafından da kullanılır. Ancak böyle bir şey yasaktır.
Çünkü bu tür bir açıklama lügatte bir kıyastır. Bu da caiz değildir. Bazen
Batınîler, fasid maksatları uğruna bu tür açıklama şeklini kullanırlar.

2- İkinci şekil ise, Kur’ân-ı Kerim’in garip lafızları ile ilgili nakil ve ku-
laktan kulağa aktarılarak gelen rivayetleri tesbit etmeye kalkışmaksızın,
Kur’ân’da bulunan müphem (üstü kapalı) ve mübeddel lafızlara bakmak-
sızın, Kur’ân’daki ihtisar, (kısaltma) hazf, (anlamı bozmayacak şekilde ke-
limeyi/kelimeleri açıktan zikretmeme), izmar (anlamı tamamlayan kelime
takdir etme), takdim ve te’hirlere dikkat etmeksizin, sadece Arapçanın za-
hiri kurallarını göz önünde bulundurarak Kur’ân’ın tefsirine kalkışmak ve
gereken teenniyyi göstermemek.

Tefsirin zahirini sağlam tutmayan ve sadece Arapçayı anlayarak anlam-
ları çıkartmaya kalkışan bir kimsenin yanlışlıkları çok olur ve görüşüne
dayanarak Kur’ân-ı Kerim’i açıklamaya çalışanlar zümresine girer. Yanlış-
lıklardan korunabilmek için tefsirin zahirinde nakil ve semâ’nın (kulaktan
rivayet dinleme) kaçınılmaz olduğu bilinmelidir. Artık bundan sonra kav-
rama ve istinbat alanı önünde genişler. Ancak sema yoluyla anlaşılabilen-
cek garib ifadeler pek çoktur. Zahirin sağlamlaştırılmasından önce batının
(derin anlamların) anlaşılabilmesini ummamak gerekir.

(Sünnete ve Hadise dayanmayan tefsirlerde her zaman kayma ihtimali
vardır. Onun için sık sık rivayetlere baş vurmak gerekir.yayıncı)

Daha sonra yüce Allah’ın Kitabı’nın tefsirini, sonradan gelenlerin en
adil olanları taşıdı. Nitekim Peygamber (s.a) da şöyle buyurmuştur:
“Sonradan gelen her bir neslin arasından bu ilmi adaletli olanları yükle-
nip taşır.

Bunlar aşırı gidenlerin tahriflerini, batılcıların hırsızlıklarını ve cahillerin
yanlış te’villerini bertaraf ederler.” (1)

(1) Bk. İbn Abdî’l-Berr, *et-Temhîd*, Dar el-Beyân el-Arabî, I, 59-60.

Kitabın Sünnet ile Açıklanması

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz, sana da bu Zikri (Kur'ân'ı), insanlara kendilerine ne indirildiğini açıkça anlataşın diye indirdik."* (en-Nahl, 16/44)

Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır *"Onun emrine aykırı hareket edenler, kendilerine bir mihnet veya acıklı bir azabın gelip çatmasından çekinsinler."* (en-Nur, 24/63)

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak ki sen dosdoğru yola ulaşırsın."* (eş-Şûra, 42/52)

Yüce Allah, birden çok âyet-i kerimede Peygamberine itaati farz kılmuş ve kendi zatına itaat ile birlikte onu da söz konusu etmiştir. Şöyle buyurmaktadır: *"Peygamber size ne verdiyse onu alın ve neyi yasak ettiyse ondan sakının."* (el-Haşr, 59/7)

İbn Abdi'l-Berr; *"Kitabu'l-İlm"*de Abdurrahman b. Yezid'den şöyle dediğini kaydetmektedir: Abdurrahman hacc için ihrama girmiş bir kimsenin elbiselerini giymiş olduğunu görür. Elbiselerini çıkarmasını söyleyince adam: Allah'ın Kitabı'ndan elbisemi çıkartmamı öngören bir âyet göster bana. Abdurrahman ona: *"Peygamber size ne verdiyse onu alın ve neyi yasak ettiyse ondan sakının"* (el-Haşr, 59/7) âyetini okur.

Aslında Peygamber (s.a)'in beyanı iki türlüdür:

Birinci beyan şekli: Kitapta mücmel olarak gelen ifadeyi açıklamaktır. Beş vakit namazı, vakitlerini, secdelerini, rükûlarını ve diğer hükümlerini açıklaması, zekatın miktarını, vaktini, hangi mallardan alınacağına dair açıklamaları, haccın menasikini açıklaması gibi.

Nitekim Rasûlullah (s.a) haccını eda ettiğinde insanlara şöyle söylemiştir: *"Hacc ibadetinizin şeklini benden öğreniniz."* (1) Yine Hz. Peygamber'in: *"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öyle namaz kılınız."* (2) diye buyurduğu Buharî'de rivayet edilmektedir.

İkinci beyan şekli: Allah'ın Kitabı'nın hükmünden başka hüküm ortaya koymaktır. Kadının halası ve teyzesi ile birlikte nikâhlanmasının haram ki-

(1) Müslim, Hacc 310; Ebû Dâvûd, Menâsik 77; Müsned, III, 318, 337...

(2) Buharî, Ezan 18; Müsned, V, 53.

linması, evcil eşeklerin ve parçalayıcı ağı dişli olan yırtıcı hayvanların yenmesinin haram kılınması, şahid ile birlikte bir yeminle hüküm vermek ve buna benzer, diğer hükümler buna örnektir.

Sûre, Ayet, Kelime ve Harf ilgili Görüşleri:

Sûre; üstünlük, yücelik anlamlarına gelir. Bu yönüyle, onu bir diğer sûreden açıkça ayırdetmek ve ondan ayrı olması anlamındadır. Sûreye bu adın verilış sebebi orada bir mevkiden bir başka mevkie yükselme olduğundan dolaydır.

Sûreye bu adın verilış sebebi, şeref ve yüksekliğin olduğu da söylenmiştir. Yerin yüksekçe olan kısmına “sur” denildiği gibi.

Sûreye bu adın verilış sebebinin, o sûreyi okuyan (ezbere bilen) kimşenin bu sûreyi okuyamayana göre daha şerefli olmasından dolayı olduğu da söylenmiştir. Binanın çevresini saran sur gibi.

Ayet: Alamet demektir. Yani kendisinden önce gelen söz ile daha sonra gelecek olan sözün birbirinden ayrı olduğunu belirten alamet demektir.

Nahivciler, “âyet” kelimesinin aslının ne olduğu hakkında farklı görüşlere sahiptir.

Kelime: Yapısına karışan bütün unsurlarıyla birlikte ortaya çıkan şekil demektir.

“Kelime” ; kendi başına anlam ifade eden söz ve tam bir âyet de olabilir. Yüce Allah’ın şu buyruğunda olduğu gibi: “*Rabbinin Israiloğullarına olan o pek güzel kelimesi* (va’di, sözü) *sabretmeleri sebebiyle tamamlandı.*” (el-A’raf, 7/137). Burada yer alan “kelime” ile yüce Allah’ın şu buyruğundaki va’din kastedildiği söylenmiştir: “*Biz ise, o yerde mustaz’af kılınanlara lütuftu bulunmak.... istiyorduk... Ve onlara... korkageldiklerini göstereyim.*” (el-Kasas, 28/5-6). Yüce Allah bir başka yerde de: “*Onlara takva kelimesi üzerinde sebat verdi.*” (el-Feth, 48/26) diye buyurmaktadır. Mücâhid der ki: Buradaki takva kelimesinden kasıt “la ilahe illellah” sözüdür.

Kûfelilerin görüşüne göre tam bir âyet ve birer kelimedirler. Bunlar ise sûrelerin baş taraflarında bulunurlar.

Harf, kelimenin tek başına var olan bir parçasıdır. Mecaz ve kelimenin anlamını genişletmek kabilinden, harfe kelime, kelimeye de harf denildiği de olur. Ebu Amr ed-Dani der ki: Sûrelerin başlarında tek bir harf halinde

gelen Sad, Kaf ve Nûn gibi hece harfleri'ne nasıl harf veya kelime adı verilebilir? diye sorulursa, cevabımız şu olur: Buna kelime denilir, harf denilmez. Çünkü harf söylenilerek susulmaz. Ve şekil itibariyle tek başına bulunmaz, onunla birlikte karışık halde bulunan diğer harflerden ayrı yazılmaz. Bu tür harfler ise, söylenilip susulur ve bunlar tek başlarına ve ayrı bulunurlar. Tıpkı kelimenin tek başına ve ayrı olması gibi. O bakımdan bunlara kelime adı verilmiş, harf denilmemiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de Arap Dilinden Başka Kelimeler Var mıdır?

Kur'ân-ı Kerim'de Arapların anlatım üslubuna göre dizilmemiş söz dizisinin olmadığı, bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim'de İsrail, Cibril, İmran, Nuh ve Lut gibi Arap dili ile konuşmayan kimselere ait özel isimlerin bulunduğu hususunda imamlar arasında görüş ayrılığı yoktur.

Ancak tek tek özel isimlerin dışında Arapça olmayan, birtakım lafızların kullanılıp kullanılmadığı hususunda görüş ayrılığı vardır.

Mesela;

el-Gassak, Türkçede kokuşmuş ve soğuk anlamındadır. el-Kıstas Rumcada mizan, terazi demektir. Siccil, Farsçada taşlı çamur (seng-kil) anlamındadır. Tur, dağ anlamındadır. el-Yemm, Süryanice deniz anlamındadır. et-Tennur ise Acemcede yeryüzü anlamındadır.

Kur'ân'm İ'cazına Dair Bazı Nükteler ve Mu'cizede Aranan Şartlar:

Mucizenin gerçek mahiyeti;

Mucize; yüce Peygamberlerin (peygamberlik iddialarının) doğruluklarını ortaya koyan her bir belgenin adıdır. Ona "mucize" denilmesinin nedeni, insanların benzerini meydana getirmekten aciz olmalarıdır. Mucizenin beş şartı vardır. Bunlardan bir tanesi olmadı mı mucize olmaz.

Birinci şart: Ancak yüce Allah'ın güç yetirebileceği bir şey olmalıdır, insanların güç yetiremeyeceği şeyler türünden olmaları gerekir.

İkinci şart: Mucizenin olağanüstü (harikulade) olması gerekir.

Üçüncü şart: Yüce Allah'ın peygamberi olduğu iddiasında bulunan kişinin bu mucizeyi (Allah'ın peygamberi olduğuna) delil göstermesidir. Meselâ: Benim peygamber oluşumun delili yüce Allah'ın şu suyu zeytinyağı-

na dönüştürmesi yahut benim ona “sarsıl” demem esnasında yeri sarsmasıdır, diyerek bunu risalet iddiasına delil göstermesidir. Şanı yüce Allah bunu yapacak olur ise, o takdirde meydan okuma gerçekleşmiş olur.

Dördüncü şart: Göstereceği mucizeyi kendisinin mucizesi olduğuna delil olarak gösteren ve mucizenin, meydan okuyanın iddiasına uygun olarak gerçekleşmesidir. Bunu şart koşmaya sebep şudur: Peygamberlik iddiasında bulunan kişi: Benim peygamberliğimin alameti ve bu iddiamın delili, şu elimin yahut şu hayvanın konuşmasıdır, dese, eli yahut o hayvan: O yalan söylüyor, peygamber değildir diye konuşursa, şanı yüce Allah’ın halkettiği bu konuşma peygamberlik iddiasında bulunan o kişinin yalancılığına delalet eder.

Beşinci şart: Peygamber olduğunu belirtip meydan okuyanın yaptığı bu işin benzerini başka bir kimsenin gösterememesidir. İşte bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Eğer onlar (Kur’ân’ı Muhammed uyduruyor diyor ve bunda) doğru söyleyenler iseler, onun gibi bir söz getirsinler.” (et-Tûr, 52/35) Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: “Yoksa onu kendisi uydurdu mu diyorlar? De ki: O halde haydi siz de onun gibi uydurma on sûre getirin.” (Hûd, 11/13) Bu sözleriyle şöyle diyor gibidir: Eğer sizler bu Kur’ân-ı Kerim’in Muhammed (s.a) tarafından düzenlendiğini ve onun tarafından ortaya konulduğunu ileri sürüyor iseniz, siz de bu türden on sûre meydana getiriniz. Hepiniz toptan böyle bir şeyi meydana getirmekten acze düşecek olursanız, o vakit biliniz ki bu, Muhammed tarafından düzenlenmiş, onun tarafından ortaya konulmuş değildir.

Sözün geçen beş şarta bağlı olduğunu ileri sürdüğümüz mucizeler, ancak doğru iddialarda bulunanlar vasıtasıyla gerçekleştirilir.

Mucizelerin Türleri:

Bu durum açıklık kazandığına göre, mucizelerin iki türü olduğunu söyleyebiliriz.

Birinci tür, meydana geldiği nakil yoluyla yaygınlık ve şöhret kazanan fakat Peygamber (s.a)’in vefatı ile çağı biten mucizeler.

İkincisi meydana geldiğine ve doğru olduğuna dair haberlerin tevatüren bize kadar geldiği, subût ve vücuduna dair yaygın bir şekilde haberle-

rin bize ulaştığı, bunları işitenin kesin bir şekilde bunlara dair bilgi sahibi olduğu mucizeler.

Bunlar için aranan şart, nakleden kimselerin sayıca pek çok ve kalabalık olmaları ayrıca naklettikleri şeyin kesin bir bilgi ifade ettiğini de bilmeleri; başta, sonda ve ortada nakledenlerin sayı çokluğunun değişmemesi gerekir. Öyle ki, bunların yalan söylemek üzere birbirleriyle anlaşmış olmalarına imkan görülmemelidir. Kur'ân-ı Kerim'in nakledilme niteliği işte budur. Peygamber (s.a)'m varlığına dair nakil budur.

Rasûlullah (s.a) da bunu Hz. Cebrail'den, o da aziz ve celil olan Rabbimizden almıştır. Kur'ân-ı Kerim'i, asıl itibariyle ona bir şey eklemekten ve eksiltmekten korunmuş masum iki elçi nakletmiştir. Bize de onlardan sonra naklettiklerinde ve işittiklerinde yalan söylemelerini kabul etmeye imkan bulunmayan tevatür ehli insanlar nakletmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim On Ayrı Bakımdan Mucizedir:

1- Arap dilinde olsun, başka dillerde olsun, alışılmış bütün anlatım üsluplarından farklı ve ayrı, harikulade eşsiz bir anlatım. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in üslubunun şiirle bir ilgisi yoktur. Zaten üslubunu bu şekliyle düzenleyen yüce Rabbimiz de şöyle buyurmaktadır: *"Biz ona (Muhammed -s.a.) e şiiri öğretmedik. Bu ona yakışmaz da."* (Yasin, 36/69)

2- Arapların da kullandıkları bütün anlatım şekil ve üsluplarından farklı üslupta olması.

3- Hiçbir insanın hiçbir şekilde gerçekleştiremeyeceği şekilde akıcılık, fesahat ve belagat. Bunu yüce Allah'ın: *"Kaf, o çok şerefli Kur'ân a yemin ederim..."* (Kaf, 50/1) buyruğu ile başlayan sûrenin tümünde, yine yüce Allah'ın: *"Halbuki arz bütünüyle, Kıyamet gününde onun kabzasındadır."* (ez-Zümer, 39-67) buyruğunda ve oradan itibaren sûrenin tümünde, yine yüce Allah'ın: *"Kat'iyyen Allah'ı zalimlerin yaptıklarından gafil diye sanma."* (İbrahim, 14/42) buyruğundan itibaren sûrenin sonuna kadarki buyruklar üzerinde iyice düşünelim.

4. Her bir kelime ve her bir harfin yerli yerince kullanıldığında bütün Araplar, ittifak etmişlerdir. Böyle bir kullanım hiçbir Arapın tek başına gerçekleştirebileceği bir iş değildir.

5- Daha önce hiçbir kitap okumamış, eliyle yazı yazmamış, ümmî bir kimse tarafından dünyanın ilk günlerinden itibaren (Kur'ân'ın) nazil olduğu zamana kadar meydana gelen işleri haber vermesi. Böylelikle Hz. Peygamber, önceki peygamberlerin ümmetleri ile kıssalarını, geçmiş dönemlerde varolmuş kavimlerin kıssalarını haber vermiştir.

6- Şanı yüce Allah'ın bütün va'dlerinde gözle görülen veya hissedilen şekilde verilen va'din yerine getirilmesi. Bu, iki kısımdır.

Birincisi; yüce Allah'ın verdiği mutlak va'dler, Rasûlüne yardımcı olması, kendisini vatanından çıkartanları çıkartması gibi.

İkinci va'd ise, belli bir şart kaydıyla yapılan vaadlerdir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Kim Allah'a tevekkül ederse O kendisine yeter."* (et-Talak, 65/3); *"Kim Allah'a iman ederse onun kalbine hidâyet verir."* (et-Teğâbun, 64/11); *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yeri halkeder."* (et-Talak, 65/2); *"Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, ikiyüz kişiye galip gelirler."* (el-Enfal, 8/65) ve benzeri buyruklar.

7- Ancak vahiy ile bilinebilen gelecekteki gaybî durumlara dair haber vermek.

8- Bütün insanların dosdoğru kalmalarını sağlayan helal, haram ve diğer hükümlere dair, Kur'ân-ı Kerim'in ihtiva ettiği bilgiler.

9- Çokluğu ve üstün şerefleri itibariyle bir insandan sadır olmaları adeten görülmemiş engin ve sonsuz hikmetler.

10- Kur'ân-ı Kerim'in bütün muhtevası arasında, zahiriyle, batınıyla hiçbir aykırılık olmaksızın tam bir uyum ve münasebet içerisinde bulunması. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (gönderilmiş) olsaydı, elbette içinde birbirini tutmayan birçok aykırılıklar bulurlardı"* (en-Nisa, 4/82)

Hadis uydurma sebepleri üzerinde duran Müfessirimiz, konuyla ilgili geniş açıklamalarda bulunur, çokça örnekler sunar ve şöyle der;

Hz. Peygamber'in yalana karşı ümmetini cehennem ile korkutması, onun kendisine iftira ve yalan yoluyla hadis isnad edileceğini bildiğinin delilidir. Bu din düşmanlarının uydurduğu, müslümanlar arasında yer alan zındıkların amellere teşvik, korkutmak ve buna benzer hususlara dair uydurdıkları hadislerden sakındıkça sakınmak gerek. Bu hadis uydurmacıla-

rı arasında en büyük zararı olanlar ise, zahidliğe müntesib olan birtakım kimselerdir. Bunlar, kendilerinin iddia ettiklerine göre, ecir umarak hadis uydurmuşlardır. İnsanlar ise, onlara duydukları güven sebebiyle onlara meylederek uydurdukları hadisleri kabul ettiler. Böylelikle bu uydurmacılar, kendileri saptıkları gibi başkalarını da saptırdılar.

İslam düşmanlarının ileri sürdükleri iddiaları tek tek ele alıp cevaplar, mesela Kur'ân'da fazlalık ve eksiklik olduğunu söyleyenler cevap verir, şöyle der:

Kur'ân'ın, şanı yüce Allah'ın Muhammed (s.a) tarafından kendisine mucize olmak üzere getirilen, kalplerde ezberlenip dillerde okunan, mushaf-larda yazılı bulunan sûre ve âyetleri kesin olarak bilinen, harf ve kelime-lerinde fazlalık ve eksiklikten uzak olan, ayrıca tanımını yapmaya gerek bulunmayan, sayıma ihtiyacı bulunmayan kitap'olduğu hususunda ümmet arasında da Ehl-i Sünnet imamları arasında da hiçbir görüş ayrılığı yoktur.

Her kim Kur'ân'da bir fazlalık ya da eksiklik olduğunu iddia edecek olursa, bu konuda icmaı reddetmiş, insanlara iftirada bulunmuş, Rasûlul-lah (s.a)'in üzerine indirildiğini belirttiği Kur'ân-ı Kerim'i de yüce Allah'ın şu buyruklarını da reddetmiş olur: *"De ki: Andolsun, bu Kur'ân'ın bir benzerini meydana getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar, birbirilerine yardımcı da olsalar yine bir benzerini meydana getiremezler."* (el-İsra, 17/88) Fazlalık ve eksiklik iddiasında bulunan kimse aynı zaman-da yüce Allah'ın Rasûlünün mucizesini de reddetmiş olur. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, batıl şaibesıyla karşı karşıya bırakılacak olursa, benzeri meydan ge-tirilebilir bir noktaya düşer. Benzeri meydana getirilebildiği takdirde delil de olmaz, belge de olmaz, mucize olmaktan da çıkar.

Kur'ân okunurken takınması gereken tavır ve edebe dair çok hikmetli bilgiler serd eder; Bu babdan olmak üzere;

İstiaze:

Bu konuya dair açıklamalar, on iki başlık halinde sunulacaktır:

1- *İstiaze Ne Zaman Çekilir:* Yüce Allah, her Kur'ân okuyuşun başında istiaze çekmeyi emir buyurmaktadır: *"Kur'ân ı okuduğun zaman o kovul-muş şeytandan Allah'a sığın."* (en-Nahl, 16/98) Yani Kur'ân okumak iste-diğin zaman...

2- *İstiaze'nin Hükmi*: Cumhurun görüşüne göre, namazın dışında kalan bütün Kur'ân okumalarında bu emir, mendubluk ifade eder. Namazdaki bu emrin mahiyeti hakkında ise farklı görüşler ileri sürülmüştür. .

3- *İstiaze Kur'an'dan Değildir*: İstiazenin Kur'ân-ı Kerim'den veya onun bir âyeti olmadığı üzerinde ilim adamları icma etmişlerdir.

4- *İstiazenin Lafızları*: Ebu Davud ve İbn Mâce Sünen'lerinde, Cübeyr b. Mut'im'den rivayetlerine göre o, Rasûlullah (s.a)'ı bir vakit namazını kırlarken görmüş, Amr: Şu anda onun hangi namaz olduğunu bilemiyorum, dedi. Hz. Peygamber: -üç defa- : "Euzu billahi mineşşeytani min nefsi ve nefhihi ve hemzihi" diye buyurdu. Amr dedi ki: Şeytanın hemzi delilik, nefsi şiir, nefhi kibir demektir.

5- *istiaze Nasıl Çekilir*: el-Mehdevî der ki: Kurra, Hamza dışında Fatiha sûresinin ilk okunuşunda açıktan istiaze çekilmesi gereği üzerinde icma etmişlerdir. Ancak Hamza, bunu açıktan değil içten okur. es-Suddi'nin, Medine halkından rivayetine göre, onlar kıraate besmele ile başlarmış. Ebu'l-Leys es-Semerkindî de bazı müfessirlerden istiaze çekmenin farz olduğunu nakletmektedir. Kur'ân okuyucusu, istiaze çekmediğini Kur'ân okurken hatırlayacak olursa okuyuşunu keser istiaze çeker ve baştan başlar.

6- *İstiaze'yi Emreden Ayetin Kapsamı*: ez-Zehravî, şunu nakletmektedir: Bu âyet-i kerime, namaz hakkındaki okuyuş ile ilgili nazil olmuştur. Namaz dışında ise istiaze çekmemiz teşvik edilmiştir (mendub), farz değildir.

7- *İstiâzenin Faydası*: Eğer. Kıraat esnasında, koğulmuş şeytandan Allah'a sığınmanın faydası nedir, diye sorulacak olursa, cevabımız şu olur: Bunun faydası emre itaat etmek ve onu yerine getirmektir. Şer'i emir ve hükümlerin, ister emir olsun, ister uzak kalınması istenen bir nehiy olsun, onları yerine getirmek suretiyle onların hakkını ifa etmekten başka bir faydaları yoktur.

8- *İstiâzenin Fazileti*: Müslim Süleyman b. Surad'ın şöyle dediğini rivayet etmektedir: İki kişi Peygamber (s.a)'ın huzurunda birbirlerine sövdüler. Onlardan birisi, kızmaya, yüzü kızarmaya, damarları şişmeye başladı. Peygamber (s.a) ona bakıp şöyle buyurdu: "Ben bir söz biliyorum ki onu söyleyecek olursa bu hali sona erer. (Bu söz): Euzu billahi mineşşeytanir-racim (kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığınırım) sözüdür." Peygamber

(s.a)'ın bu sözünü işitenlerden birisi, kalkıp şöyle dedi: Az önce Rasulullah (s.a)'ın ne buyurduğunu biliyor musun? O şöyle buyurdu: Ben bir söz biliyorum ki onu söyleyecek olursa, bu hali geçer gider. Bu: Kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığınırım, sözüdür. Kızan adam bu sözü söyleyene şu cevabı verdi. Sen beni deli bir kimse mi görüyorsun? Bu hadisi *Buhârî* de rivayet etmiştir.⁽¹⁾

9- *İstiâzenin Anlamı*: Himayeye girmek, onun sayesinde hoşlanılmayan şeyden kendisini korumak anlamında birşeyin yanında yer almak demektir.

Kıraat farklarını; bir kıraat alimi gibi, yetkin bir şekilde ele alır ve detaylı bilgiverir, kendi görüşünü de belirtir.

Bu Kur'ân kıraatinin yedi imamına nisbet edilen yedi okuyuş, ahab-ı kiramın geniş bir çerçeve içerisinde ele aldığı yedi harf (okuyuş şekli) değildir. Çünkü sözünü ettiğimiz bu yedi okuyuş şekli ahab-ı kiramın kullandığı yedi şekilden sadece birisine racidir. Bu bir şekil ise Hz. Osman'ın Kur'ân'ı toplatırken esas aldığı şekildir. Bunu İbn en-Nahhas ve başkaları zikretmektedir.

Meşhur olan okuma şekilleri ise, Kur'ân okuma imamlarının tercihleridir. Çünkü onların her birisi, kendisince daha güzel ve daha tercihe değer kabul ettiği kendisinin rivayet edip şeklini öğrendiği bir seçime dayalıdır. O, bu konudaki bilgi ve tercihine dayanarak belli bir okuma şekline bağlanıp bu okuma şeklini başkalarına öğretmiş ve bu da ondan nakledilerek şöhret kazanmıştır. Bu kıraat şekli, onun okuyuşu diye bilinip ona nisbet edilir olmuş, o bakımdan "Nafi' harfi ve İbn Kesir harfi (okuyuşu)" gibi ifadeler kullanılmaya başlanmıştır.

Bu yedi imamın her birisinden de iki veya daha fazla bir tercih şekli rivayet edilmiştir. Bunların hepsi sahihtir. Müslümanlar bu çağlarda bu imamlardan sahih olarak gelen ve onlar tarafından rivayet edilen kıraat şekillerine itimad ettiler ve bunu ilgili eserlerde kaydedip yazdılar. Bu doğru şekil üzere icmâ, kesintisiz olarak devam etti ve yüce Allah'ın vadettiği "Kitabının korunması" vadi yerini buldu.

İbn Atiyye'den başkaları da şöyle demiştir: Mütevatir mushaflardan ayrı olan şaz kıraatler, Kur'ân değildir ve bunlar Kur'ân'dandır kabul edilerek

(1) *Buhârî*, Edeb 76; *Müslim*, Birr ve's-Sıla 109,110

onlarla amel edilmez. Bunlara dair yapılacak en güzel açıklama, bu okuma şekillerinin nisbet edildiği kişinin âyetin te'vilinde izlediği bir yol olarak kabul edilmesidir. Müfessirimiz, ayrıca Kur'ân tarihiyle ilgili açıklamalarda bulunur, bu meyanda;

Kur'ân'ın Toplanması ve Hz. Osman'ın Mushafı Yazdırma Sebebi

Şunları nakl eder;

Kur'ân-ı Kerim, Peygamber (s.a) döneminde ashab-ı kiram tarafından değişik miktarlarda ezberlenmiş bulunuyor idi.

Ashab-ı kiram Kur'ân-ı Kerim'den bazı bölümleri sahifelere, hurma ağaçlarının kabukları üzerine, ince beyaz taşlara, uçları sivri keskin taşlarla yazmışlar idi.

Ebu Bekr es-Sıddîk (r.a) döneminde Yemame savaşında, söylenildiğine göre, Kur'an hafızlarından yetmiş kişinin öldürülmesi üzerine, Ömer b. el-Hattab (r.a), Ebu Bekr es-Sıddîk (r.a)'a Ubeyy, İbn Mes'ud ve Zeyd gibi ileri gelen hafızlarının ölümü korkusu ile Kur'ân-ı Kerim'in toplanması tavsiyesinde bulundu. Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer bu iş için Zeyd b. Sabit'i tayin ettiler. O da oldukça yorucu bir mesaiden sonra sûreler arasında sıra gözetmeksizin, Kur'ân-ı Kerim'i bir araya topladı.

Buharî'nin rivayetine göre Zeyd b.Sabit bu olayı şöyle anlatmaktadır: Yemame'de hafızların öldürülmesinin akabinde Ebu Bekir bana, yanında Ömer'in de bulunduğu bir sırada haber gönderdi ve şöyle dedi: Ömer yanıma gelip bana dedi ki: Yemame günü bir çok kimse öldü. Ben, değişik yerlerde girişilecek savaşlarda Kur'ân hafızlarının öldürölüp telef olmalarından ve böylelikle Kur'ân'ın birçoğunun kaybolacağından korkuyorum. O bakımdan mutlaka onu toplamalısınız. Ben senin Kur'ân-ı Kerim'i derleyip toplamanı (emretmeni) uygun görüyorum.

Ebu Bekir bana şöyle dedi: Sen genç, akli başında ve herhangi bir olumsuz hasletle itham etmediğimiz bir kişisin. Rasûlullah (s.a)'a da vahyi yazıyor idin. O bakımdan Kur'ân-ı Kerim'i iyice tesbit et ve onu bir araya getir. Allah'a yemin ederim (Ebu Bekir) eğer bana herhangi bir dağı yerinden taşımamı teklif etmiş olsaydı, Kur'ân-ı Kerim'i toplamak için bana verdiği emirden daha ağır gelmezdi.

Kur'ân Sûrelerinin ve Ayetlerinin Tertibi:

Kur'ân'ın harekelenmesi, noktalanması, hiziplere ayrılması, ta'sir edilmesi (onar âyet onar âyet bölünmesi), harflerinin, cüzlerinin, kelimelerinin ve âyetlerinin sayısı.

İbnü't-Tayyib der ki: Selef, Kur'ân sûrelerinin sıralanışında ihtilaf etmişlerdir. Kimisi, mushafına sûreleri nüzul tarihlerine göre yazmış, Mekkî'yi öne almış, Medenî sûreleri sonraya bırakmış; kimisi mushafının başına Fatiha'yı almış, kimisi başına "İkra" sûresini almış. İşte Hz. Ali'nin tertib ettiği mushaf böyledir. İbn Mes'ud'un mushafında ise Fatiha sûresi başta yer almakta, sonra Bakara, sonra Nisa sûresi daha farklı bir sıralanış ile sûreler yer almaktadır. Ubeyy b. Ka'b'ın mushafının başında ise önce Fatiha, sonra Nisa, sonra Al-i İmran, sonra En'am, sonra A'raf, sonra Maide gelmektedir. Bu şekilde oldukça büyük farklılıklarla mushaflar tertib edilmiştir, denilse;

Kadı Ebu Beki" b. et-Tayyib der ki: Cevap şudur: Günümüzde mushafta yer aldığı şekliyle sûrelerin sıralanışının ashab-ı kiramın ichtihadı ile tesbit edilmiş olması muhtemeldir. Bunu Mekkî (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) Tевbe Sûresinin tefsirinde zikretmektedir. Ayrıca sûre ve âyetlerin sıralanışını, sûrelerin baş taraflarına besmelenin konulmasının Peygamber (s.a)'ın emriyle gerçekleştiğini zikretmektedir. Peygamber (s.a) Tевbe Sûresinin baş tarafında besmele konulmasını emretmediğinden dolayı besmele konulmamıştır. Bu konu ile ilgili en sahih görüştür.

İlim ehlerinden bir grup der ki: Kur'ân sûrelerinin mushafımızdaki şekliyle sıralanışı, Peygamber (s.a)'dan tevkifi olarak (onun emir ve irşadiyla) yapılmıştır. Ubey, Ali ve Abdullah (r. anhum)'ın mushaflanndaki farklılıklara dair gelen rivayetlere gelince, bu farklılıklar son arzadan (Hz. Peygamber'in Cebrail huzurunda Kur'ân'ı okumasından) önce idi ve Rasûlullah (s.a) daha önce bu işi yapmamıştı, bu son arzadan sonra, sûrelerin sıralanışını onlara göstermiş idi.

Mushaf'ın Harekelenmesi ve Noktalanması:

Rivayet edildiğine göre, Abdülmelik b. Mervan, bunun yapılmasını emretmiştir. Bunun için Haccac, Vâsıt kentinde bu işe kendisini vermiş, bu

konuda oldukça gayret göstermiş ve Kur'ân'ın hizblere ayrılmasını sayıca daha da artırmış idi. Kendisi Irak valisi olduğu sırada da el-Hasen ile Yahya b. Ya'mer'e bu işi yapmaları emrini vermişti. Bunun akabinde Vasıt kentinde kıraatlara dair bir kitap telif etmiş ve uygun olan kıraat ihtilaflarına dair rivayetleri toplamıştır. Uzun bir süre bu esaslara göre uygulama yapıldı. Bu durum Mücâhid, kıraatlara dair kitabını yazıncaya kadar devam etti.

ez-Zebidî *Kitabu't-Tabakat'ta*, el-Müberred'e isnad ederek mushaflara ilk nokta koyan kişinin Ebu'l-Esved ed-Duelî olduğunu belirtmektedir. Yine onun zikrettiğine göre İbn Sirin'in Yahya b. Ya'mer tarafından noktaları konmuş bir mushafı varmış.

O zamanın teknik imkanlarıyla Kur'ân'ın kelime, harf sayısı, Mekkî ve Medenî sûrelerdeki oranları gibi konuları da ele almış ve uzunca izahatlar da bulunmuştur.

FİHRİSTTE TAKİB EDİLEN YOL

İmam Kurtubi'nin "el-Camiu li Ahkâmi'il- Kur'ân" Tefsiri sıradan bir tefsir değildir. Çok yönlü bir tefsirdir. Rivayet tefsirlerinin tüm özelliklerini taşıdığı gibi dirayet tefsirleri de kapsar.

Sadece Kur'an ilimleri değil; aynı zamanda hadis, fıkıh, kelam, tarih, dil, felsefe vb. konuları da kapsadığı için okuyucunun rahatça yararlanması için hangi meseleyi 20 ciltlik kitabın hangi cilt ve sahifesinde izah ettiğini bilmesi çok zaman alır. Baştan sona 20 cildi okumak herkes için mümkün değil. Onun için okuyucu düşünülerek fihrist hazırlandı.

Fihristte okuyucu merkeze alındı, ihtiyaçları gözetildi.

İki ana başlıkta toplandı fihrist.

1-Özel isimler;

Kişi adları, İbn Abbas, İbrahim (as.) gibi.

Yer adları, Bağdad, Kudüs gibi

Eser adları, Müsned...gibi

Mezheb adları, Kaderiye gibi

Kavim adları, Arap, Türk gibi

Bunlar seçilirken takip ettiğimiz yol da şöyledir: Her zikir edilen yerdeki seçmedik. Mesela İbn Abbas'ı seçerken şuna dikkat ettik, İbn Abbas'tan bir görüş nakl ediliyorsa aldık, veya İbn Abbas'ı anlatan bir durum varsa seçtik. Sebebi; eğer İbn Abbas'ın adının geçtiği her yeri seçseydik 20 ciltlik kitabın her cilt ve sahifesini almamız icab ederdi. Bu da tahmin edileceği gibi hiç kullanışlı olmazdı.

Kişi adları seçerken meşhur olan ismi tercih ettik. Gene İbn Abbas gibi Abdullah bin Abbas'ı seçmedik. Çünkü en yaygın kullanım İbn Abbas'dır.

Hadis rivayet zincirinin tüm ravileri de seçmedik, sadece son ravinin ismini seçtik, eğer rivayet zincirindeki tüm isimleri seçseydik liste kabarcak ve istifade azalacaktı.

2- Kavramlar

Bu bölüm Eserin ana gövdesini teşkil eden Kur'an'dan çıkan hüküm ve kavramların tasnifidir.

Kavramlar bölümünde dikkat ettiğimiz husus; Kurtubi'nin önem verdiği konu ve kavramları seçmeye çalışmaktır.

İbadete taalluk eden konuları seçtik. Abdest, namaz, hac, oruc, zekat, sadaka, fitre vb.

Mesela namaz maddesini kısımlara böldük. Alt kısımların farklılığını belirtmek için **italik** yaptık. Diğer madde başlıkları ise sadece **bolt (siyah)** yaptık.

Alış-verişten Mizan'a, değişik kavramları maddeler halinde alfabetik sıraya göre düzenledik. Herhangi bir maddeye giremeyen kavramları da sonunda "**Muhtelif Kavramlar**" maddesi altında bir araya getirdik.

Bazı kavramları birkaç yerde göstermek zorunda kaldık. Mesela "Tartıyı adaletle dosdoğru yapmak" kavramını "**Adalet**" maddesinde de "**Ölçü-Tartı**" maddesinde de gösterdik. Bize göre bu kavram iki madde de gösterilmeliydi. Burada hem "Adalet" ile alakalı bilgi var, hem "tartı" ile alakalı bilgi var.

Temel düşüncemiz; okuyucu aradığını rahat bulsun ve teferruata da boğulmasın.

FİHRİST

İSİM FİHRİSTİ

الجامع لأحكام القرآن

محنة فيلوت الذئب كله لله فأت
تتولا فأت الله بما يغفلون بصير
فأت تولوا فاعلموا أن الله مولى
نعم المولى و نعم النصيب
أعلموا أنما غنم من شيء فأت
الله خمسة وللرسول ولذي القربى
واليتامى والمساكين وأب السبل
أن كنتم آمنتم بالله وما أنزلنا علي
عبدنا يوم الفرقان يوم اتقوا
الجمعان والله علي كل شيء
قدير إذ أنتم بالعدوة الدنيا وهم
بالعدوة القصوى والرب أسفل
منكم ولو تولوا علمتم لا اختلفتم في
المنعاد ولكن لتقصوا الله أمتا